

Társadalmasítási lehetőségek a Janus Pannonius Múzeumban: Jó gyakorlatok interpretációja nemzetközi szakmai mobilitási projekt tapasztalatai révén

VARGA BALÁZS

Janus Pannonius Múzeum, Múzeumpedagógiai Osztály
7621 Pécs, Káptalan u. 5.
e-mail: varga.balazs@jpm.hu

Rezümé: A tanulmány egy hazai, megyei hatókörű városi múzeum társadalmasítási lehetőségeit tárja fel egy Erasmus+ szakmai mobilitási program révén, melynek során múzeumi szakemberek külföldi partnerintézmények gyakorlatából tanulhattak. A job shadowing, mint nonformális tanulási módszer, lehetőséget biztosított arra, hogy közvetlen tapasztalatszerzés útján, aktív részvétellel és szakmai mentorálással ismerkedjenek meg innovatív, közösségépítő múzeumi gyakorlatokkal, amelyek hazai környezetbe való adaptálása jelentős előrelépést jelenthet a múzeumpedagógiai gyakorlat fejlesztésében.

A leírás részletesen elemzi a Janus Pannonius Múzeum (JPM) által megvalósított projektet, amelynek során az intézmény szakemberei Európa-szerte inspiráló múzeumi programokat látogattak meg, különös tekintettel az inkluzív és közösségi részvételi gyakorlatokra.

Kulcsszavak: múzeumi társadalmasítás, Erasmus+ program, jó gyakorlatok interpretációja

Opportunities for community engagement in the Janus Pannonius museum: Interpreting best practices through international professional mobility project experiences

Summary: This study explores the possibilities for social engagement within a Hungarian, county-level municipal museum through an Erasmus+ professional mobility program, which enabled museum professionals to learn from the practices of partner institutions abroad. Job shadowing, as a non-formal learning method, provided the opportunity for direct experience, active participation, and professional mentoring, allowing participants to become familiar with innovative, community-building museum practices. Adapting these methods to the domestic context could represent significant progress in the development of museum education.

The paper offers a detailed analysis of the project implemented by the Janus Pannonius Museum (JPM), during which the institution's professionals visited inspiring museum programs across Europe, with a particular focus on inclusive and participatory practices.

Keywords: museum social engagement, Erasmus+ program, interpretation of best practices

1. Nemzetközi szakmai tapasztalatszerzés lehetőségei és eredményei

Erasmus+ szakmai mobilitások a múzeumi felnőttképzés területén

A JPM 2024-ben egy rövid távú nemzetközi mobilitási projektet valósított meg az Erasmus+ program keretében, „Közösségi részvételi gyakorlatok európai múzeumokban” címmel. A múzeum 32.622 euró támogatást nyert a pályázaton, melynek célja az volt, hogy a JPM munkatársai külföldi muzeális intézményeknél tanulmányozzák a társadalmassítás múzeumi gyakorlatát, és jó példákat sajátítsanak el a közösségek bevonására. A projekt hozzájárult az intézmény szakmai innovációjához és fenntarthatóságához, hiszen a megszerzett tudás és partnerkapcsolatok hosszú távon gyarapították a múzeum értékkeremtő képességét és társadalmi beágyazottságát.

Az Erasmus+ programban a felnőtt tanulás terén működő szervezetek, intézmények kaphatnak támogatást fejlesztési céljaik megvalósítására, mobilitási projektek és együttműködési partnerségek megvalósítása révén. A mobilitási pályázatokban a külföldi utazás a projekt fő eleme, a legfontosabb tanulási alkalom, az összes többi projekttevékenység ennek előkészítését, illetve az ennek során szerzett tapasztalatok hasznosítását és terjesztését szolgálja. A partnerségi projekteknél a résztvevők együttműködésén, a projektmunkán van a hangsúly, a külföldi mobilitás ennek az együttműködésnek a támogatását szolgálja.

A felnőtt tanulási mobilitási projektek hozzájárulnak, ahhoz, hogy a tanulás területén működő intézmények, szervezetek fejlesztési igényeikre építve, tanáraik, oktatóik, szakembereik, munkatársaik és tanulóik szakmai fejlődését nemzetközi környezetben támogassák. Ezáltal elősegítik az adott intézményben, szervezetben folyó felnőttkori tanulást célzó tevékenység minőségi fejlesztését, megújulását.

Az Erasmus+ program a felnőttoktatás területén kulcsszerepet játszik a tanulási lehetőségek bővítésében, a szakmai fejlődés támogatásában és az európai együttműködés erősítésében. A program „KA1 – Tanulási mobilitás” alprogramján belül különösen fontosak a rövid távú mobilitások, amelyek a felnőttoktatási intézmények munkatársai számára kínálnak lehetőséget külföldi szakmai tanulmányutak, job shadowing vagy képzések révén.

A mobilitási projektek eredményessége érdekében a „Projektmenedzsment kézikönyv” részletes módszertani útmutatást kínál a projektciklus minden szakaszára.

A mobilitási projektek strukturált megközelítése – tervezés, megvalósítás, értékelés és nyomon követés – a kézikönyv egészét átszövi. A projekt előkészítése során alkalmazott célalapú tervezési gyakorlat összhangban van a munkaprogram és tanulási eredmények tervezésére vonatkozó előírásokkal. E folyamat során külön figyelmet kaptak a résztvevők tanulási szükségletei és az intézményi célkitűzések összehangolása.

A megvalósítás szakaszában a projekt sikeréhez elengedhetetlen volt a szereplők és feladatkiosztások egyértelmű rögzítése, a résztvevőkkel és partnerekkel kötött szerződések, valamint a dokumentált munkafolyamatok. A projekt során alkalmazott kommunikációs protokoll és mentorálási rendszer szintén a kézikönyv előírásait követte.

A projekt zárása utáni nyomon követési és értékelési szakaszban az elért tanulási eredmények dokumentálása és hatásuk intézményi szintű beépítése valósult meg. Az értékelési módszerek, indikátorok és a projekt hatásméréséhez használt eszközök (pl. Impact+ Tool) használata szintén a kézikönyv ajánlásain alapult.

A projektben megvalósított disszeminációs tevékenységek során alkalmazott megközelítés – beleértve a szervezeten belüli és kívüli megosztást – megfelelt a kézikönyvben megfogalmazott elvárásoknak .

Mindezen projektmenedzsment-módszerek – különösen a minőségbiztosítási keretrendszerre (EQAVET) épülő struktúra, az értékelési ciklus, valamint a felelősségi körök világos meghatározása – hatékonyan integrálódtak a projekttervezésbe és lebonyolításba, növelve ezzel a mobilitás szakmai színvonalát és hosszú távú hatását. Az Erasmus+ program 2021-ben megújult szakaszában a hazai múzeumok is egyre aktívabban vesznek részt nemzetközi mobilitási projekteken a felnőttképzés területén. A múzeumi szférában ezek a projektek elsősorban a múzeumpedagógusok és más szakemberek szakmai továbbképzését célozzák, rövid távú külföldi tanulmányutak formájában. Különösen nagy hangsúlyt kap a már említett job shadowing típusú mobilitás, vagyis a szakmai megfigyelő látogatás, melynek keretében a múzeumi szakemberek külföldi partnerintézményeknél figyelik meg a bevált módszereket és újító gyakorlatokat.

A 2021–2027-es Erasmus+ program keretében a múzeumok felnőtt tanulási mobilitási projektekkel pályázhatnak, akár rövid távú projektekre, akár – akkreditáció révén – többéves programokra. Ez utóbbi példa a Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Szentendre) által vezetett konzorcium, amely 2022-ben Erasmus-akkreditációt nyert. A múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központja (MOKK) koordinációjával, a Budapesti Történelmi Múzeum és a szegedi Móra Ferenc Múzeum partnerségével indult el egy program, amely jelentős uniós támogatással valósult meg. Ennek első szakaszában (2022–2024) mindhárom intézmény számos munkatársa vett részt külföldi tanulmányutakon és továbbképzéseken, valamint neves külföldi szakemberek érkeztek hozzájuk. A program keretében összesen 153 mobilitás valósult meg, ebből 117 alkalom szakmai látogatás (job shadowing) volt. A résztvevők 446 napot töltöttek külföldön vagy épp Magyarországon a vendégelődök révén. A külföldi partnerintézmények köre rendkívül széles volt, többek között olyan jelentős múzeumok és szakmai szervezetek fogadták a magyar múzeumi szakembereket, mint a berlini Humboldt Forum, a varsói NIMÓZ (Nemzeti Múzeumi Intézet), a stockholmi Skansen, az aarhusi Den Gamle By, a brnói Roma Kultúra Múzeuma vagy a torinói Egyiptomi Múzeum. A mobilitási program célja a nemzetközi kapcsolatok építésén és a résztvevők nyelvi, interkulturális kompetenciáinak fejlesztésén túl az volt, hogy a múzeumi kiállításrendezés és múzeumpedagógiai tevékenység terén közvetlenül, in situ ismerjenek meg innovatív külföldi jó gyakorlatokat és módszertani fejlesztéseket. A tanulmányutak változatos tematikák köré szerveződtek: több látogatás foglalkozott a környezeti fenntarthatóság edukációjával, a kiállítások létrehozásának új módszertanával, a szabadtéri muzeológiai megoldásokkal vagy az élő interpretáció innovatív formáival. Ezek az ismeretek a hazai múzeumok számára is hasznosíthatók, hozzájárulva a kiállítások és múzeumpedagógiai programok megújításához.

Egy másik jelentős kezdeményezés a Néprajzi Múzeum első Erasmus+ mobilitási projektje volt, amelyet a múzeum új épületbe költözése kapcsán indítottak 2021-ben. A projekt célja a múzeum felnőtt tanulási stratégiájának kialakítása és a felnőtt, időskorú, illetve fogyatékkal élő látogatóknak szóló programok fejlesztése volt. Ennek érdekében a múzeum három múzeumpedagógusa több külföldi partnerintézménnyel vette fel a kapcsolatot, és job shadowing mobilitások keretében összesen mintegy 10-11 múzeummal működtek együtt, három országban. A COVID-19 járvány miatt az egyik tervezett svédországi tanulmányút virtuálisan valósult meg, de a tapasztalatok így is hasznosak voltak: a svéd kollégák online tárlatvezetéseket és virtuális kiállításbejárásokat tartottak a magyar résztvevőknek. A többi mobilitás személyes formában zajlott Észtországban és Walesben. A program során

a résztvevők számos új múzeumpedagógiai módszert és technikát ismertek meg, beleértve az innovatív digitális megoldásokat is. A külföldön látott jó gyakorlatok közvetlen hatással voltak a Néprajzi Múzeum újításaira: bevezették például a Cardiffban megfigyelt önkéntes programot, amelynek keretében kiállítási napokon önkéntes segítők szólítják meg a látogatókat és mélyebb információkkal szolgálnak számukra. Továbbá egy generációk közötti párbeszédre építő, környezettudatos szemléletformáló foglalkozássorozatot is elindítottak – eredetileg egyszeri alkalomnak szánták, de a nagy siker miatt sorozattá nőtte ki magát.

Észtországi tapasztalataik alapján tervezik egy rehabilitációs intézettel együttműködve mentális betegek bevonását a múzeum botanikus kertjének programjaiba, adaptálva az ott látott mintákat. Végezetül pedig kialakították a múzeum új interaktív közösségi terét, a MÉTA Teret, amit részben a külföldön megismert példák inspiráltak.

A projekt szakmai hozadékát rangos elismerés is fémjelzte: a múzeum Erasmus+ kezdeményezése Nívódíjat nyert 2022-ben, ami igazolja a tapasztalatok sikeres hazai hasznosítását.

Nem csak a nagy nemzeti múzeumok éltek a mobilitás lehetőségével. Így például a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum (MKVM) egy 2021–2022-ben lezajlott Erasmus+ felnőttképzési mobilitási projekt keretében összesen 17 job shadowing látogatást szervezett három célszországba, valamint munkatársai 3 nemzetközi képzésen is részt vettek. A projekt átfogó célja a múzeum és munkatársai alkalmazkodóképességének növelése volt a gyorsan változó múzeumi környezetben. Konkrét célkitűzéseik közt szerepelt a munkatársak kompetenciáinak fejlesztése az élő interpretáció és inkluzív kiállításrendezés terén, különböző célcsoportok (pl. fiatal felnőttek, idősek) megszólítására alkalmas közösségi programok – beleértve az önkéntes programokat is – szervezésében, továbbá a látogatók igényeinek felmérésében. Emellett hangsúlyt fektettek a nyelvi készségek javítására, nemzetközi szakmai kapcsolatok kiépítésére és a jó példák gyűjtésére. A múzeum munkatársai a program révén többek között az Egyesült Királyságban, Olaszországban, Horvátországban, Németországban, Hollandiában és Ausztriában tettek szakmai látogatásokat. Megismerkedtek például a brit múzeumok önkéntes-koordinációs gyakorlatával, az olaszországi múzeumok élménypedagógiai módszereivel, a horvát múzeumok közönségépítési stratégiáival, valamint a holland és osztrák intézmények digitalizációs és kiállításrendezési újításaival. A projekt zárásaként a gyűjtött tapasztalatokat beépítették a múzeum stratégiájába, ami hozzájárult ahhoz, hogy a felnőtt látogatók számára még vonzóbb és relevánsabb programokat kínálhassanak a jövőben.

Hasonlóképpen, a Petőfi Irodalmi Múzeum (továbbiakban PIM) is sikerrel pályázott rövid távú mobilitási projektre 2023-ban. A PIM négy európai országba küldte ki munkatársait szakmai tanulmányutakra, hogy jó gyakorlatokat gyűjtsenek a gyűjteményezés, a digitalizálás, a kiállításrendezés és a közművelődési stratégia területén. A fogadó intézmények között észtországi, németországi, belgiumi és hollandiai múzeumok, illetve társszervezetek szerepeltek. A múzeum kiemelt figyelmet fordított arra, hogy a külföldi jó gyakorlatok segítsék a mindennapi tevékenységekben a hozzáférhetőség és inklúzió erősítését, valamint a kulturális sokszínűség (nemzeti heterogenitás) megjelenítését. A projekt szakmai hozadékait a PIM egy folyamatosan frissülő blogon teszi közzé, biztosítva, hogy a megszerzett tudás megosztható és átlátható legyen. Várható, hogy a tanultakat a múzeum gyakorlatába integrálják – például a digitális tartalomszolgáltatás és a kiállítási interpretáció terén – ezáltal tovább fejlesztve a múzeum szolgáltatásait a felnőtt közönség számára.

Erasmus+ a múzeumi gyakorlatban: "Közösségi részvételi gyakorlatok európai múzeumokban - a Janus Pannonius Múzeum társadalmasítást segítő mobilitási programja" (2023-1-HU01-KA122-ADU-000140387) leíró esettanulmány

Ezt a pályázattípust elsősorban azért választottuk, mivel a JPM először kapcsolódott be az Erasmus+ programba és a program segítségével egyszerű módon, könnyen érthető pályázati forma keretében tervezhattünk és valósíthattunk meg mobilitásokat. Intézményünk célja volt, hogy a nemzetközi mobilitásban részt vevő kollégáink számára muzeológiai, pedagógiai, oktatási, valamint kulturális és közösségi munka területein minél több olyan jó gyakorlatot figyeljenek meg, amely részben vagy egészben saját szervezetünkre képesek majd adaptálni, valamint nemzetközi környezetben új szakmai kapcsolatokat alakítsanak ki. A projekt 2023 júniusában kezdődött, de futamidejét a kezdeti adminisztrációs nehézségek miatt a tervezett 12 hónapról, 18 hónapra módosítottuk. A megvalósított mobilitások száma összesen tíz alkalmat jelentett, melyben 25 múzeumban dolgozó kolléga és önkéntes vett részt. A kollégák a múzeumpedagógiai, a régészeti, a képzőművészeti, a természettudományi, a néprajzi, és várostörténeti osztályról, illetve az igazgatóság menedzsment munkakörben dolgozó munkavállalóiból együttesen alkották a projektcsapatot. A 2023-1-HU01-KA122-ADU-000140387 projekt célja a Janus Pannonius Múzeum társadalmasítását segítő mobilitási program megvalósítása volt. A projekt fókuszában a múzeumi munkatársak szakmai fejlődése állt, különös tekintettel a társadalmi részvételre épülő múzeumi működésre. A támogatás olyan költségtípusokból tevődött össze, mint az utazási támogatás (utazási távolság alapján, sávok bontásban, résztvevőként számolva; környezetileg fenntartható utazás esetén magasabb rátákkal), egyéni (megélhetési) költségek (a kiutazás időtartama és a célország alapján, résztvevőként számolva), szervezési támogatás. Az elszámolható költségek 80%-a előfinanszírozott formában, a fennmaradó 20% a program lebonyolítása után állt az intézmény rendelkezésére.

A szervezeti támogatást a JPM a program által biztosított résztvevői létszám növelésére fordította.

A 2023-ban indított Erasmus+ projektünk a „Közösségi részvételi gyakorlatok európai múzeumokban” címet viselte, és kifejezetten job shadowing jellegű mobilitásokra épült. A JPM múzeumpedagógusai, muzeológusai és különféle múzeumi területeken dolgozó kollégái olyan külföldi múzeumokat és szakmai szervezeteket kerestek fel, ahol a közösségi bevonás területén példamutató programok működnek. A projektpartnerek kiválasztásának szempontja elsősorban nem a hasonló működési struktúra és intézményi nagyság volt, hanem a társadalmasítást elősegítő programok gyakorlatainak megléte. A projekt első állomásaként az eszéki (Horvátország) Szlavón Múzeumban tettünk előkészítő szakmai látogatást. Az eszéki Szlavón Múzeum (horvátul: Muzej Slavonije) Horvátország legnagyobb általános típusú múzeuma, amelyet 1877-ben alapítottak. A múzeum több mint 300 000 tárgyat őriz, amelyek 122 gyűjteménybe sorolhatók, lefedve a természetrajz, régészet, numizmatika, történelem, képzőművészet, néprajz és műszaki tudományok területeit. A múzeum a barokk stílusú Tvrdá városrészben található, és jelentős szerepet játszik Eszék és a Szlavónia régió kulturális örökségének megőrzésében. Kiemelkedő gyűjteményei közé tartozik a római kori Mursa és a numizmatikai gyűjtemény. Itt a múzeum munkatársai és egy önkéntesünk betekintést nyertek egy különleges célcsoport, a demenciával élő idős emberek múzeumi foglalkoztatásának módszertanában. Helyi múzeumpedagógusok és pszichológusok vezették be a pécsi kollégákat az intézmény kísérleti programjaiba, amelyek során speciális kreatív foglalkozáso-

kat dolgoztak ki demens idősök számára – ezt a jó gyakorlatot a JPM a saját idős közönségével tervezheti adaptálni. Az Eszéki Szlavón Múzeum „Memory Box” című programja egy demenciával élő idősöknek szóló múzeumpedagógiai kezdeményezés volt, amelynek célja az emlékek felidézése és a társas kapcsolatok erősítése. A program során a résztvevők különböző tárgyakat és fényképeket tartalmazó „emlékezés-dobozok” segítségével idézhették fel saját múltjukat és élményeiket, miközben a múzeum kiállításaihoz kapcsolódó történeteket is megosztottak egymással. A foglalkozások interaktívak voltak, és a kreatív részben a résztvevők saját emlékeikhez kapcsolódó tárgyakat készítettek vagy díszítettek, amelyek szorosan kapcsolódtak a kiállítások témáihoz. A program időtartama általában 1-2 óra volt, és kis csoportokban zajlott, hogy személyre szabott figyelmet biztosítson minden résztvevő számára. A „Memory Box” koncepciója az emlékek tárgyakon keresztül felidezésére épült, amely segíti a demenciával élők kognitív funkcióinak fenntartását és az érzelmi jólét javítását.

A következő mobilitások egyikeként a múzeum delegációja ellátogatott az amszterdami Anne Frank Háza múzeumba is, ahol az intézmény nemzetközi oktatási programjaiért felelős szakemberekkel konzultáltak. E találkozó során megismerték, miként valósít meg az Anne Frank Ház inkluzív és érzékenyítő programokat a holokauszt emlékezetének átadására, ami értékes tanulságokkal szolgált a JPM számára a helyi közösségi emlékezetprogramok kialakításához. Az Anne Frank Ház (Anne Frank Huis) egy autentikus történeti emlékhely és tematikus múzeum Amszterdamban, amely az egykori Opekta-irodaépületben működik. A muzeális intézmény központi eleme az az épületrész, ahol Anne Frank családjával és további négy személlyel 1942 és 1944 között rejtőzködött a náci üldöztetés elől. Az épület eredeti struktúrájának megőrzése, valamint a rekonstruált enteriőrök révén a múzeum egyedülálló autenticitással közvetíti a holokauszt időszakának mindennapi tapasztalatait.

A múzeum gyűjteménye elsősorban Anne Frank naplójára és személyes hagyatéka épül, amely kiegészül kortárs dokumentumokkal, audiovizuális anyagokkal és interaktív elemekkel. Az intézmény nemcsak történeti emléktároló funkciót tölt be, hanem jelentős szerepet vállal az oktatásban és a társadalmi tudatformálásban is, különös tekintettel az intolerancia, a diszkrimináció és az emberi jogok kérdésköreire.

Működését és kiállításpolitikáját áthatja a hely szimbolikus jelentősége, amely a második világháborús civil emlékezet reprezentációjának kiemelkedő példájává teszi az Anne Frank Házat a nemzetközi múzeumi szcénában.

Az Anne Frank Ház számos inkluzív és érzékenyítő oktatási programot kínál, amelyek célja a fiatalok és szakemberek tudatosságának növelése az antiszemitizmus, előítéletek és diszkrimináció veszélyeiről, valamint a demokrácia és emberi jogok fontosságáról. Ezek a programok különböző célcsoportokat szólítanak meg – céljuk, hogy ösztönözzék a résztvevőket a társadalmi fejleményekről való reflexióra, különös tekintettel az előítéletekre és diszkriminációra, valamint elősegítsék az empátia és megértés kialakulását. Az Anne Frank Ház oktatási programjai interaktív tananyagokat, workshopokat és digitális eszközöket alkalmaznak. Például a "Stories that Move" egy online oktatási eszköztár, amely személyes történetek és interaktív feladatok révén segíti a diákokat a diszkrimináció és előítéletek megértésében. A programok gyakran alkalmaznak történetmesélést, különösen Anne Frank naplóján keresztül, hogy személyes kapcsolatot teremtsenek a résztvevőkkel. Emellett érzékszervi módszereket is használnak, például virtuális túrákat, hogy a résztvevők mélyebb élményt szerezzenek. Ezek a programok hozzájárulnak ahhoz, hogy

a résztvevők tudatosabbá váljanak a társadalmi igazságtalanságokkal szemben, és aktív szereplőkké váljanak a tolerancia és emberi jogok előmozdításában.

A projekt további európai helyszíneken folytatódott, és hozzájárult a múzeum társadalmisító stratégiájának megerősítéséhez – vagyis ahhoz, hogy a múzeum a helyi közösség még aktívabb partnerévé váljon a közös kulturális örökség feldolgozásában.

Az említett két mobilitási célországban (Horvátország és Hollandia) gyűjtött tapasztalatok és jó gyakorlatok szolgáltak két későbbi projektünk mintájául.

Mariborban, a Regionális Múzeumban a résztvevők a viselet- és bútorgyűjtemény látványraktárait tekintették meg kurátori vezetéssel, és megismerhették, hogy miként vonják be a gyűjteményeket kreatívan a divattervezők és egyetemi hallgatók számára szervezett műhelymunkákba. A Maribori Regionális Múzeum (Pokrajinski muzej Maribor) Szlovénia egyik legjelentősebb közgyűjteménye, amely a 15. századi Maribori várban kapott helyet. A múzeum több mint 120 000 műtárgyat őriz, köztük régészeti leleteket, történeti dokumentumokat, néprajzi tárgyakat, valamint iparművészeti és képzőművészeti alkotásokat, amelyek a Dráva-menti régió kulturális örökségét reprezentálják. Állandó kiállításai között szerepelnek a középkori városi életet bemutató tárlatok, a gyógyszerészet történetét feldolgozó „Ars pharmaceutica” kiállítás, valamint a „Prvi dotik” című régészeti bemutató, amely a térség őskori és ókori múltját tárja fel. A maribori intézmény példaértékű volt az önkéntesek intenzív bevonásában és a közösségi térként is funkcionáló múzeumi kávézó működtetésében. Marosvásárhelyen a Maros Megyei Múzeum limeskutató központjának működésével és a közösségi régészeti programokkal ismerkedtek meg, hangsúlyosan vizsgálva a német egyetemi kapcsolatokból épített nemzetközi hálózat működését és a helyi önkéntesség bevonásának lehetőségeit. Tartuban, az észtországi TYPA interaktív nyomdaipari múzeumban a résztvevők történeti nyomtatási technikákat, valamint a helyi természettudományi múzeumban (Tartu Ülikooli loodusmuuseum) természettudományos gyűjtemények modern kiállítási és interaktív módszereit ismerték meg. Több intézményt is meglátogatva az Észt Nemzeti Múzeumban történeti narráció és kiállítás-tervezési módszereket tanulmányoztak. Vilniusban a Litván Nemzeti Múzeumban a résztvevők a közösségi részvétel erősítését szolgáló múzeumpedagógiai és kiállítás-rendezési módszereket tanulmányozták, beleértve a tapintható műtárgyak integrálását, a történelmi narráció korszerű megközelítéseit, és a helyi közösségek aktív bevonásának formáit. Koppenhágában, a Dán Természettudományi Múzeumban a résztvevők az egyetemi és állami fenntartás közös modelljét, valamint a múzeumpedagógia új, diákok bevonásával működtetett gyakorlatait tapasztalták meg.

Összességében a projekt hozzájárult a Janus Pannonius Múzeum szakembereinek szakmai fejlődéséhez, új nemzetközi szakmai kapcsolatok építéséhez, valamint innovatív és társadalmi szempontból felelős múzeumi gyakorlatok adaptálásához.

2. Jó gyakorlatok interpretációi

„Ha az lehetek, aki vagyok – Anne Frank élete” című nemzetközi kooperációban megvalósult projekt bemutatása

A JPM 2024-ben egy különleges nemzetközi együttműködés révén valósította meg a „Ha az lehetek, aki vagyok – Anne Frank élete” című projektet. Ez a program az Erasmus+ job shadowing mobilitás keretében jött létre: a JPM múzeumpedagógusai az amszterdami Anne Frank Házzal építettek ki szakmai kapcsolatot, melynek eredményeként Pécsre érkezett az Anne Frank Ház vándorkiállítása. A Csontváry

Múzeum időszaki kiállítóterében 2025 elején bemutatott tárlat Anne Frank személyes történetén keresztül mutatja be a holokauszt korszakát és eseményeit. Anne világhírű naplója olyan eszközként szolgál, amely által az európai zsidóság története szólal meg, történelmi kontextusba helyezve a diszkrimináció fogalmát. A rollup vándorkiállítás 2025. január 17. és február 22. között volt megtekinthető a pécsi Csontváry Múzeum földszinti terében. Az amszterdami Anne Frank Ház és a Janus Pannonius Múzeum közös szervezésében megvalósult tárlat Anne Frank személyes történetén keresztül mutatta be a holokauszt időszakát, különös hangsúlyt fektetve az identitás, a sztereotípiák és a diszkrimináció kérdéseire. A nemzetközi együttműködésnek köszönhetően a pécsi múzeum egy „nemzetközileg is kipróbált” oktatási programot kapcsolhatott a kiállításhoz. Ez a partnerség biztosította a szakmai támogatást és a bevált módszertant, amely az Anne Frank Ház több éves tapasztalatain alapul. Az Anne Frank Ház által alkalmazott módszertan a részveteli pedagógia és az élményalapú tanulás elveire épült, különös hangsúlyt helyezve a kortárs tárlatvezetésre. A képzés során a diákok nem csupán faktuális ismereteket sajátítottak el, hanem interaktív, dialógusalapú kommunikációs technikákat is, amelyek lehetővé tették számukra a látogatókkal való empatikus kapcsolatteremtést. A tréning a holokauszt oktatásának nemzetközi jógyakorlatait integrálta, kiemelve az identitásformálás, előítélet-kezelés és kritikai gondolkodás fejlesztésének jelentőségét. Ez a múzeumpedagógiai megközelítés elősegítette a kiállítás témáinak mélyebb, személyesebb befogadását, különösen a fiatal közönség körében. Ennek köszönhetően a program magas színvonalon, nemzetközi jó gyakorlatokra támaszkodva valósult meg Pécsen. A projekt múzeumpedagógiai megközelítése innovatív és inkluzív, amely szorosan illeszkedik az Anne Frank Ház bevált gyakorlataihoz. A vándorkiállítás oktatási koncepciójának egyedisége, hogy „a kortársak szólnak a kortársaikhoz, vagyis a kiállítás tartalmát nem hagyományos tárlatvezetők, hanem középiskolás diákok közvetítik a látogatóknak. Az Anne Frank Ház évtizedek óta alkalmazza ezt a peer-to-peer módszertant világszerte, bizonyítva, hogy a fiatalok hatékonyan tudják megszólítani saját korosztályukat. Pécsen is önkéntes diák (24 diák, 12 különböző intézményből) tárlatvezetők mutatták be a kiállítást társaiknak, miután egy intenzív tréningen készültek fel erre a szerepre.¹

A módszer lényege, hogy a diákok mélyen megismerik Anne Frank életét és a történelmi háttérrel, és ezen keresztül vezetik be kortársaikat a téma összetettségébe. A program kiemelt témái között szerepel az identitás sokszínűsége, a sztereotípiák és előítéletek felismerése, valamint a diszkrimináció jelensége – nemcsak a holokauszt idején, hanem napjainkban is

Ez párhuzamba állítható az Anne Frank Ház gyakorlatával, melynek részeként a kiállítások második, kortárs része bemutatja, hogy a mai fiatalok hogyan élik meg saját identitásukat és miként küzdenek meg a mindennapi előítéletekkel. A pécsi program éppen ezt a szemléletet vette át: a múlt bemutatása után a jelenre reflektál, rávilágítva arra, hogy a kirekesztés és gyűlölet veszélyei nem tűntek el a mai társadalomból sem.

A középiskolás korosztály aktív bevonása (hatvan középiskolás csoporttal) a program kulcseleme volt. A JPM és az Anne Frank Ház közös szervezésében háromnapos, interaktív diák-tárlatvezetői képzést tartottak 2025 januárjában Pécsen. A tréninget az Anne Frank Ház nemzetközi oktatási csoportjának munkatársa, Hédi Fanni vezette, két tapasztalt fiatal, az Anne Frank Ifjúsági Hálózat önkénteseinek bevonásával. A képzésen részt vevő diákok inspiráló, befogadó légkörben, sok csoportos beszélgetéssel és interaktív feladattal sajátíthatták el a szükséges ismereteket.

¹ GRAM 2023.

A szervezők tudatosan kerültek a frontális oktatást – helyette élményalapú és reflektív tanulási módszereket alkalmaztak. Ennek köszönhetően a résztvevők nem csupán a holokauszt történetéről és Anne Frank naplójáról tanultak sokat, hanem fejleszthették kritikai gondolkodásukat, érvelési készségüket és empátiájukat is.

A tréning tematikája kiterjedt az emberi jogokra, a rasszizmus és kirekesztés mechanizmusainak megértésére, valamint a demokratikus értékek fontosságára – ezzel elősegítve, hogy a diákok aktív állampolgárságra és közösségi felelősségvállalásra is inspirációt kapjanak. A felkészítés során a diákok megtapasztalták, milyen önkéntes tárlatvezetőként közösségi szerepet vállalni. A program végére egy összetartó, támogató közösségé formálódtak, ahol nyílt és elfogadó légkör uralkodott. A résztvevők visszajelzései szerint a képzés nem csak történelmi tudással gazdagította őket, hanem olyan életre szóló készségekkel és élményekkel, amelyek növelték önbizalmukat és érzékenyítették őket a társadalmi problémák iránt.

Többen kedvet kaptak további önálló ismeretszerzéshez is – például Anne Frank naplójának elolvasásához – hogy személyesebb módon tudják átadni a kiállítás üzenetét a látogatóknak. A kiképzett fiatalok ezt követően önállóan vezettek tárlatokat a JPM kiállítóterében. Összesen 58 időpontot hirdettek meg iskolai csoportok számára, amelyekre szép számmal jelentkeztek osztályok. A diák tárlatvezetők felváltva, párosával mutatták be Anne Frank megrendítő élettörténetét és a hozzá kapcsolódó történelmi eseményeket, majd interaktív módon vezették rá társaikat a jelenkori párhuzamok felismerésére. A „fiatalok a fiatalokért” elv gyakorlati sikert aratott: a visszajelzések szerint a középiskolás látogatók könnyebben kapcsolódtak a témához, mivel kortársaiktól hallhattak róla. A diák tárlatvezetők szereplése nemcsak a látogatóknak nyújtott maradandó élményt, hanem a vezetést végző fiataloknak is – első kézből tapasztalhatták meg, milyen felelősségteljesen közvetíteni a holokauszt tanulságait és az elfogadás üzenetét.

A projektnek jelentős társadalmi és oktatási hatásai voltak mind a résztvevő diákokra, mind a szélesebb közönségre. Oktatási szempontból a program innovatív módon egészítette ki a középiskolai tananyagot. A személyes történet és az interaktív feldolgozás révén a tanulók mélyebb megértést nyertek a holokauszt eseményeiről és annak emberi dimenziójáról. A diák tárlatvezetők képzése során elért tanulási eredmények jól mérhetők: a résztvevők beszámoltak arról, hogy tudásuk rendszerezettebbé vált a témában, fejlesztették prezentációs készségeiket és érzékenyebbé váltak az előítéletek felismerésére saját magukban is. Az múzeumpedagógiai eszközök – úgymint a csoportmunka, az egyéni reflexió, a forráselemzés és a vezetett vita – mind hozzájárultak a mélyebb tanuláshoz. A programban alkalmazott módszerek elősegítették a kritikus gondolkodás, az empátia és a tolerancia fejlődését a fiatalokban, ami kiemelt célja volt a szervezőknek. Társadalmi hatásként a projekt erősítette a fiatal generáció elköteleződését az emlékezés kultúrája és az emberi jogok iránt. A középiskolás önkéntesek mintát adtak társaiknak a közösségi részvétellel és felelősségvállalásra, hiszen szabadidejüket áldozták egy fontos ügy képviselésére. A látogatók – legyenek akár diákcsoportok, akár egyéni érdeklődők – a személyes hangvételű tárlatvezetésekkel keresztül sokkal közelebb érezhették magukhoz Anne Frank történetét és annak tanulságait. A kiállítás üzenete így mélyebben hatott: a holokauszt során elveszett milliók története mögött megjelent az egyén arca és sorsa, ami empátiát és együttérzést váltott ki. A múzeumpedagógia egyik legfontosabb feladata a különböző korosztályú gyermekek támogatása abban, hogy múzeumlátogató, a művészeteket értő és befogadó felnőtté váljanak.²

² *MAGYAR* 1998, 246–248.

A holokauszt oktatásának egyik legnagyobb kihívása a megfelelő módszertan megtalálása. A tanároknak olyan pedagógiai eszközöket kell alkalmazniuk, amelyek segítik a diákokat abban, hogy megértsék a holokauszt emberi dimenzióit, és képesek legyenek reflektálni saját előítéleteikre és felelősségükre a társadalomban. Ez különösen fontos a mai multikulturális társadalmakban, ahol a tolerancia és az elfogadás kulcsfontosságú értékek. A holokauszt oktatása nem csupán a múlt feldolgozását szolgálja, hanem hozzájárul a jövő generációinak neveléséhez is. Az ilyen típusú projektek és pedagógiai megközelítések elősegítik a diákok kritikai gondolkodásának, empátiájának és társadalmi felelősségérzetének fejlődését, amelyek elengedhetetlenek egy demokratikus és igazságos társadalom kialakításához.³

„Naïve Galéria” – kiállítás és műhelygyakorlatok civil szervezetek és a JPM együttműködésével

A Janus Pannonius Múzeum és a vele együttműködő civil szervezetek (Műintézet Egyesület, Fogd a Kezem Alapítvány, Emberség Erejével Alapítvány) és egyetemi oktatók koordinálásában megvalósult projekt célja olyan szektorközi kooperáció kialakítása volt, amely a civil közösségek erőforrásaira alapozva fejleszti a múzeum társadalmisító képességét és hosszú távú együttműködést indít el egy közgyűjtemény-kezelő intézmény és az őt körülvevő civil csoportosulásokkal. A projektcsapat tagjai a Janus Pannonius Múzeum Képzőművészeti Osztályának kurátora, Műintézet Egyesület által működtetett közösségi nyomdaműhely tervezőgrafikusai és projektmenedzsere, egyetemi oktatók és a program célközönségét és művészetterápiás szakembergárdáját biztosító Fogd a Kezem Alapítvány voltak.

A program mérföldköveit alkotóművészeti foglalkozásokban, kiállításban és aukciós árverésekben határozta meg a projektet koordináló Műintézet Egyesület.

Az első szakaszban megvalósult foglalkozásokat a nyomdaműhely tervezőgrafikusai és a kevesebb lehetőséggel élő, naiv alkotókkal foglalkozó terápiás szakemberek vezették.

A projekt központi eleme egy időszakos kiállítás volt a JPM Múzeum Galériájában, ahol szociális intézményekben élő alkotók naiv műveit mutatták be, majd a lezáró szakaszban a workshopok anyagaiból és mindezek tervezőgrafikusai segítségével elkészült grafikai interpretációiból valósult meg jótékonysági aukció.

A JPM 2023-ban indított Erasmus+ mobilitási programja („Közösségi részvételi gyakorlatok európai múzeumokban”) keretében a múzeum munkatársai ellátogattak az eszéki Szlavón Múzeumba. Itt a horvát múzeumi szakemberek – múzeumpedagógusok és pszichológusok – olyan kísérleti programokat mutattak be, amelyeket például demenciával élő idős emberek múzeumi bevonására fejlesztettek ki. A magyar kollégák számára értékes tapasztalat volt, hogyan kínálhat a múzeum az időseknek is személyre szabott, inkluzív élményeket.

A további horvátországi mobilitásokon képzőművészeti kiállítás és az ahhoz kapcsolódó foglalkozások inspirálták a múzeumi kurátorokat.

Az egyik kiállítóteremben Leo Pavlović helyi művész alkotásait bemutató időszakos tárlat zajlott, amelyhez kapcsolódva a múzeum egy háromnapos műhelyfoglalkozás-sorozatot szervezett. Leo Pavlović fiatal horvát képzőművész munkáiban a népi ornamentika és a kortárs grafikai technikák ötvözésével teremt vizuálisan gazdag, sokszorosító grafikumokat. Művészetében a hagyományos motívumok újra értelmezése és a modern esztétika találkozik, ahogy azt az „Ornamental Continuum” című kiállításán is láthattuk. A foglalkozásokat a múzeum múzeumpedagógusa ve-

³ LORÁND 2001, 3–8.

zette, egy helyi művész bevonásával és egyetemi partnerségben. A grafikai workshop résztvevői a kiállított művekből merítettek inspirációt saját alkotásaikhoz. A népi ornamentikák motívumainak grafikai patternként való felhasználása egyszerű módja volt az elsősorban 20-35 éves grafikai érdeklődésű résztvevők műhelyfoglalkozásba való bekapcsolódásának. A közös tervezés és rajzolás s érzékenyítő hatású volt: különböző korú és képességű résztvevők dolgoztak együtt a két napon át tartó (4-4 órás) foglalkozásokon, erősítve a kölcsönös megértést.

Mind Pécsen, mind Eszéken a múzeum kiállítótere közösségi alkotótérre alakult. Eszéken a kiállítóterem inspiráló hátteret nyújtott a kreatív foglalkozásokhoz. A múzeumi milió mindkét esetben különleges élményt nyújtott a résztvevőknek. Pécsen egy civil kezdeményezés integrálódott a múzeum életébe – a nyomdaműhely saját programját hozta be, a múzeum pedig nyitott volt erre a szektorközi együttműködésre. A civil partner közösségi hálózatát és kreatív módszereit a múzeum infrastruktúrája és szakmai kerete egészítette ki. Eszéken a múzeum volt a kiindulópont, de külső partnereket (művészt, egyetemet, pszichológust) vont be a programba a speciális célcsoport igényeihez igazodva. Mindkét esetben a folyamatos párbeszéd és a közös célok iránti elkötelezettség biztosította az eredményességet.

Bár eltérő társadalmi csoportokat szólítottak meg (Pécsen célzottan a fiatal perifériára szorult alkotókat és széles múzeumi közönséget, Eszéken a múzeum-pedagógiai foglalkozás iránt érdeklődőket), mindkét program bővítette a múzeum közönségét. A pécsi kiállítás a szélesebb közönség figyelmét ráirányította az outsider art értékeire és alkotóira, az eszéki foglalkozások pedig a múzeum és az egyetem (Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku) kapcsolatát erősítették, növelve a múzeum láthatóságát a képzőművészeti kar hallgatói felé.

A Naïve Galéria pécsi projektje és az eszéki program is igazolja, hogy a múzeum képes dinamikus, befogadó közösségi térré válni. A múzeumi terek kreatív kihasználása, a több szektort egyesítő partnerség és az új közönség elérése mindkét esetben a siker kulcsa volt. A tapasztalatok ösztönzőek, hogy érdemes nyitni a civil kezdeményezések felé és tanulni a nemzetközi jó gyakorlatokból, így a múzeum a jövőben „mindenki múzeumává” válhat, ahol a művészet és a kultúra bárki számára elérhető, és mindenki aktív szerepet kaphat a kulturális párbeszédben.

A társadalmisítás, mint működési elv, alapjaiban változtatja meg a múzeumok és más kulturális intézmények funkcionális szerepét a közösség életében. A civil szervezetekkel való együttműködés nemcsak a múzeum társadalmi relevanciáját növeli, hanem új típusú részvételi lehetőségeket is kínál a közönség számára. A közösségi alapú működés lehetőséget teremt arra, hogy a múzeum ne csupán reprezentálja a kultúrát, hanem facilitátorként működjön a közösségi kulturális párbeszédekben.⁴ A társadalmisított intézmény nem a „szakmaiság feladása”, hanem a szakmai munka újfajta, nyitottabb keretbe helyezése, amely képes integrálni a közösségi tudásformákat, valamint az állampolgári aktivitást. A „Naïve Galéria” programja során a JPM és civil szervezetek együttműködésével a kulturális termelés horizontális struktúrában valósul meg. A közös kiállítások és műhelygyakorlatok lehetőséget teremtenek arra, hogy a látogatók ne passzív befogadóként, hanem cselekvő résztvevőként kapcsolódjanak a múzeumi folyamatokhoz. A közgyűjtemények és a civil szervezetek együttműködésének kulcsfontosságú lépései a közös tervezés, a döntéshozatali folyamatokba való bevonás, illetve a helyi erőforrásokra és tudásra épülő projektstruktúrák kialakítása. A „Naïve Galéria” program ilyen módon válik a „mindenki múzeuma” eszményének gyakorlati példájává: nemcsak bemutat, hanem bevon, nemcsak értelmez, hanem közösen alkot. Fontos hangsúlyozni, hogy

⁴ ARAPOVICS et. al. 2018.

a társadalmasított működés nem csupán pedagógiai és közösségszervezési kérdés, hanem intézményi kultúraváltás is. A civil együttműködések eredményességéhez szükséges a múzeumon belüli attitűdváltás, a kommunikáció fejlesztése, valamint a rugalmasság és bizalom megteremtése a szakmai és civil szereplők között. A társadalmasított múzeumi modell nem csupán válasz a társadalmi elvárásokra, hanem egy proaktív lehetőség arra, hogy a múzeumok visszanyerjék közösségépítő szerepüket egy dinamikusan változó társadalmi környezetben. A „*Naïve Galéria*” ilyen értelemben nemcsak jó gyakorlat, hanem potenciális iránytű lehet a JPM, illetve a jövő közösségi szellemiségben működni kívánó múzeumi felé.

Felhasznált irodalom

- ARAPOVICS M. – BEKE M. – DÓRI É. – TÓTH M.*
(szerk.) 2018: Cselekvő Közösségek – Aktív közösségi szerepvállalás. A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja. Szabadtéri Néprajzi Múzeum. 14. Szentendre, 2018.
- GRAM, R.* 2023: Willkommen im Museum. Making and Unmaking Refugees in the Multaka Project Doing Diversity in Museums and Heritage. A Berlin Ethnography. 2023.
- LORÁND F.* 2001: A holokauszt mint pedagógiai kihívás. Új Pedagógiai Szemle 51 (4) 3–8.
- MAGYAR É.* 1998: Gyermek a múzeumban. Új Pedagógiai Szemle 48 (7–8) 246–248.